

بسم الله الرحمن الرحيم

ارزشهای فراموش شده تربیت فرزندان در عصر حاضر

گروه پژوهشی فاطمه الزهرا (سلام الله عليها)

پاییز ۹۶ / اکتبر ۲۰۱۷

مدرسه علمیه فاطمه الزهرا (سلام الله عليها) اراک

۱۳۹۴.talabeh@gmail.com

چکیده

جامعه شناسان و روانشناسان جوامع بشری ویژگیهایی برای ارزش‌های مطلوب در جوامع تاکید دارند که آن ارزش‌ها در دین اسلام برای سعادت بشری آمده است، دین اسلام، دین جامعی است که آموزه‌های اخلاقی - ارزشی آن برای نوع جوامع بشری کارایی دارد و احکام الهی بر اساس بر حکمت و برای خیر و مصلحت جوامع بشری ارائه شده است ؛ سعادتمندی و شقاوت جوامع بستگی به کاربست این ارزش‌ها ای الهی دارد، از جمله مباحثی که در طول تاریخ مورد توجه نوع بشربوده است و در دین مبین اسلام نهادینه شده است فرزند پروری و اقدام در جهت تربیت افراد بوده است ، اگرچه تربیت در میان اقوام مختلف و در سیر تاریخی اش ظهور و بروز متفاوت داشته و به شیوه‌های گوناگون اعمال گردیده اما تجلی تمامی این اقدامات گویای درک انسان‌ها از ضرورت تربیت بوده و توجه به ارزش‌ها و ضد ارزش‌های و نقش والدین در این میان انکار ناپذیر است. با توجه به اهمیت فرزند پروری و تاثیر آن بر سعادت و پیشرفت جامعه، پژوهشگر بر آن است تا با تعیین حوزه‌های مختلف ارزش‌های فراموش شده در قلمرو فرزند پروری ؛ راههای بکارگیری و بهره برداری از ارزش‌ها را در عصر حاضر ارائه نماید.

کلیدواژگان : تربیت فرزند، ارزش‌های فراموش شده، عصر حاضر

مقدمه

حیات و ممات جوامع انسانی اعم از دینی و غیر دینی بر پذیرش و عدم پذیرش ارزش‌هایی است که در اعتقادات و افعال و خلق و خوی افراد آن جامعه تاثیر بسزایی دارد.

خانواده هسته کوچکی در جامعه است و هدف از تشکیل خانواده سکونت و آرامش است؛ که با دقت در منابع دینی و مجموعه‌های حقوق و تکالیف افراد در نظام خانواده، بویژه والدین نسبت به فرزندان، در خواهیم یافت که نخستین افراد در انتقال ارزشها به فرزندان جهت سعادتمندی آنها پدر و مادر هستند و در اجتماع مریبان و معلمان و اساتید آنها هستند که وظیفه ای بس مهم و خطیر دارند و در راه تربیت فرزندان باید تمام تلاش خود را بکارگیرند و هیچ حدود، ثغورو عذری از آنها پذیرفته نیست.

در عصر حاضر بزرگترین مشکل والدین و مریبان با نسل امروز این است که زبان و منطق آنان و احساسات و نوشته‌های آنها درک نمی‌شود بدین جهت باید در مسیر تربیت نسل حاضر و در مقطع زمانی کودکی، نوجوانی و جوانی شناخت کافی داشت و برای انحرافات اعتقادی، اخلاقی، رفتاری آنها تدبیر و دوراندیشی داشت.

در این نوشتار سعی شده است از رهگذر بیان ارزشها، به ارزش‌های فراموش شده با عنوانین مفهوم ارزش و ارتباط آن با تربیت، تربیت اعتقادی – عقلانی - جنسی و اخلاقی و مهمترین ارزش‌های فراموش شده را محوریت قرآن کریم و روایات اهل بیت (علیهم السلام) به روش فیش برداری و کتابخانه ای و با اهداف توصیفی- تحلیلی به سرانجام برساند.

مفهوم شناسی

۱- معنای لغوی و اصطلاحی تربیت :

خلیل بن احمد فراهیدی، از لغت شناسان قرن دوم، در مورد معنای لغوی این واژه فائل است که ریشه آن به معنای زیادت هست.^۱

راغب اصفهانی، در کتاب مفردات ألفاظ القرآن در معنای این لغت همان سخن العین را آورده است و در کنار آن به بیان قولی نیز قایل شده است که اصل این کلمه از (رب) می‌داند که یک حرف آن برای تخفیف در لفظ به حرف (ی) تبدیل شده است.

او در بیان معنای «رب» اینگونه آورده است : «الرَّبُّ فِي الْأَصْلِ: التَّرْبِيهُ، وَهُوَ إِنْشَاءُ الشَّيْءٍ فَحَالًا إِلَى حَدِّ التَّمَامِ.»

نکته مهم در معنایی که راغب اصفهانی در کتاب خویش آورده است، تدریجی بودن تربیت است که امری است قابل توجه و بسیار مهم.^۲

از نظر اصطلاحی: تربیت عبارت است از پرورش دادن. یعنی استعدادهای درونی‌ای را که بالقوه در یک شیء موجود است به فعلیت درآوردن و پروردن است.^۳

۱- مفهوم ارزش و رابطه بین تربیت و ارزش :

در تعریف لغوی ارزش می‌توان گفت: «هر آنچه که برای شخص یا گروهی مفید و تحسین کردنی است، برای آنها دارای ارزش است». در واقع می‌توان گفت ارزش از بنیادی ترین عوامل در تبیین اندیشه و اعمال فرد و نیز شکل گیری حیات اجتماعی است. ارزش‌ها معیارهایی هستند که به فرهنگ جامعه معنا می‌دهند.

^۱ خلیل بن احمد فراهیدی، العین، قم، هجرت، بی‌تا، دوم، ج ۸، ص ۲۸۴

^۲ حسین بن محمد، راغب اصفهانی، مفردات الفاظ القرآن، (ربا: إذا زاد و علا)، بیروت، دارالقلم، بی‌تا، اول، ص ۳۴۰ (ربا: إذا زاد و علا)

^۳ مطهری، مرتضی، تعلیم و تربیت در اسلام ، ص ۵۶

اصولاً انسان‌ها همواره ایده‌هایی درباره آنچه که خوب یا بد، مناسب یا نامناسب، ضروری و یا غیر ضروری است، داشته‌اند. به این ایده‌ها ارزش گفته می‌شود و هنگامی که این ارزش‌ها در نظامی از معیارها و ملاک‌ها، برای ارزیابی ارزش اخلاقی و شایستگی رفتار، سازماندهی می‌شوند یک نظام ارزشی را پدید می‌آورند.

بنابراین، ارزش، ملاک، الگو و ابزار سنجش اعمال، گفتار و کردار افراد است که جامعه یا گروه یا فرد بر اساس این ملاک‌ها و الگوهای رفتار و کردار افراد را مورد قضاوت قرار می‌دهد.^۱

جامعه‌شناسان و روانشناسان، ارزش را اینگونه تعریف کرده‌اند: ارزش ملاک و معیاری است که بر اساس آن به میزان خوبی و بُهای و گرایش به افکار و اشخاص و اعمال و موضوعات و موضع‌فرمایی و گروهی، یا میزان بدی و بُهای و بیزاری از آن، و یا حد معینی میان این دو میزان، داوری کنند. ارزش‌ها آگاهانه یا نا آگاهانه، چونان بخشی از عوامل تربیتی و اجتماعی مؤثر در رفتار انسان و تصمیماتی که می‌گیرد و اقداماتی که می‌کند، عمل می‌کنند.

جایگاه ارزش‌ها در زندگی فرد و وضع جامعه، با بُهای تعیین می‌شود که فرد و جامعه از وقت و مال و جان برای حفظ ارزش‌هایی می‌پردازند که آنها را مقدس می‌دانند و برای گسترش آنها تلاش می‌کنند، یا ارزش‌هایی که نمی‌پرستند و برای طرد و ریشه کنی آنها می‌کوشند.^۲

در توضیح انواع ارزش‌ها می‌توان گفت که، گزاره‌های ارزشی آنهایی هستند که با واژه خوب و بد یا باید و نباید از آنها سخن می‌گویند. این گزاره‌ها به چند دسته تقسیم می‌شوند: ارزش‌های متعلق به آداب و رسوم، ارزش‌های قانونی، ارزش‌های سیاسی، ارزش‌های بالقیاس الی الغیر و ارزش‌های اخلاقی. تفاوت ارزش‌های اخلاقی با دیگر ارزش‌ها در این است که ارزش‌های اخلاقی ارزشمندی خود را نه از مصالح زمان و مکان، بلکه از اصول و قواعد نهایی و ثابت گرفته‌اند.^۳

^۱. نگین، سنگری، ارزش و پاداش از دیدگاه اسلام، قم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، چاپ اول، ص ۵۶

^۲. ماجد، عرسان کیلانی، فلسفه تربیت اسلامی، ج ۲، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ص ۳۶۵

^۳. محمد، داوودی، سیره تربیتی پیامبر(ص) و اهل بیت(ع)، ج ۳، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، چاپ پنجم، سال ۹۱، ص ۱۵

انداخت. باید انسان از کودکی به انجام عبادات و تکالیف دینی عادت کند تا در سن بلوغ به آنها رغبت داشته باشد.

بسیاری از بدبوختی های انسان معلول جهل و نادانی اوست در موارد زیادی که بدبوختی ها عاید فرزندان می گردد، آنچنان است که پدران و مادران خواهان بدبوختی فرزندان خود باشند بلکه بسیاری از آنان نمی دانند که چگونه باید فرزندان خود را تربیت نمایند پس بسیاری از دشواری ها و بدبوختی ها معلول ندانستن ها و آگاه نبودن هاست.

به عقیده ما، بزرگترین رسالت پدران و مادران پرورش خرد و عقل فرزندان خود می باشد و متاسفانه بسیاری از خانواده ها در پرورده ساختن عقل و خرد فرزندان خود مقصراً یا قاصر هستند و این بی توجهی به تعالیم دینی سرمایه های یک جامعه را به تباہی می کشانند.^۱

۲-۴- عدم مهارت های فرزند پروری

یکی از مهمترین موضوعاتی که در تربیت دینی فرزندان نقش اساسی ایفا می کند مسئله تعهد و دغدغه دینی والدین در محیط خانواده است، به این معنا که به هر اندازه مسائل دینی و تربیتی برای والدین مهم و ضروری جلوه نماید علاوه بر این که در خصوص تربیت فرزندان خود موفق تر خواهند بود فرزندان نیز به اهمیت و ضرورت آن مسائل بیشتر واقف می شوند. برای نمونه میزان پایبندی و تعهد فرزندانی که والدین آنها برای مسائلی همچون حیا و عفاف اهیمت و ضرورت قائل هستند بیشتر از کسانی است که هیچگونه ارزشی برای این موضوعات قائل نیستند.

پایه های سبک زندگی اسلامی را دو اصل بینش و منش اسلامی تشکیل می دهند، بینش همان مبانی اعتقادی و باورهای اسلامی سبک زندگی را تشکیل می دهد و منش دو بعد مبانی اخلاقی و ارزش های

۱ عباس، چراغ چشم، مبانی تربیت اسلامی، انتشارات قم آثار دانشمندان، سال ۸۵، ص ۱۱

اسلامی و حقوقی را شامل می شوند که این دو باهم به اعمال و رفتار افراد معنی می بخشد در این صورت هسته مرکزی سبک اسلامی را توحید و خداباوری تشکیل می دهد که شالوده‌ی دین اسلام است.

علاوه بر اهتمام و توجه والدین به تربیت دینی و اتخاذ راه و روش مناسب در این خصوص نباید از نقش محیطی بیرون از خانواده و ارتباط با دیگران را در تربیت فرزندان فراموش کرد؛ چرا که بسیاری از رفتارهای تربیتی و اخلاقی در محیط بیرون از خانواده به فرزندان انتقال داده می شود؛ از این‌رو والدینی که هیچ گونه نظرات و توجهی به حضور فرزندان خود در محیط‌های غیر فرهنگی و دینی ندارند نمی توانند انتظار داشته باشند که در نهایت فرزندانشان از آسیب‌های اینگونه ارتباطات نامناسب اجتماعی درمان باشند.^۱

^۱ مجید رسیدپور، آشنایی با تعلیم و تربیت اسلامی، ص ۲۷

استنتاج

از آنچه بیان گشت روشن شد ارزش از بنیادی ترین عوامل در تبیین اندیشه و اعمال فرد و نیز شکل گیری حیات اجتماعی است. ارزش‌ها معیارهایی هستند که به فرهنگ جامعه معنا می‌دهند، و هنگامی که این ارزش‌ها در نظامی از معیارها و ملاک‌ها، برای ارزیابی ارزش اخلاقی و شایستگی رفتار، سازماندهی می‌شوند یک نظام ارزشی را پدید می‌آورند.

پایه‌های سبک زندگی اسلامی را دو اصل بینش و منش اسلامی تشکیل می‌دهند، بینش همان مبانی اعتقادی و باورهای اسلامی سبک زندگی را تشکیل می‌دهد و منش دو بعد مبانی اخلاقی و ارزش‌های اسلامی و حقوقی را شامل می‌شوند که این دو باهم به اعمال و رفتار افراد معنی می‌بخشدوانسان دارای استعدادهای نهفته‌ای است که تا تربیت صحیح نشود این استعدادها مورد بهره برداری قرار نمی‌گیرد.

در جهان معاصر بنا بر دلایل مختلفی که بیان شد، اهمیت ارزش‌ها و نقش تربیت در شکل گیری و ترویج آنها در رابطه با فرزند پروری افزایش یافته است. و نیاز به آگاهی و آشنایی والدین با قوی ترین و مطمئن ترین ابزارهای ارزشی در حیطه تربیت فرزند بسیار احساس می‌شود.

متاسفانه امروزه این ارزشها به بوته فراموشی سپرده شده و بسیاری از بدختی‌های انسان مغلول جهل و نادانی اوست در موارد زیادی که بدختی‌ها عاید فرزندان می‌گردد، به دلیل آن است که بسیاری از آنان نمی‌دانند که چگونه باید فرزندان خود را تربیت نمایند، و این بی توجهی به تعالیم دینی سرمایه‌های یک جامعه را به تباہی می‌کشاند.

منابع و مأخذ

* قرآن

* نهج البلاغه

۱. آقا تهرانی، مرتضی، حیدر کاشانی، محمد باقر، تربیت مهدوی، طلیعه ظهور؛
۲. امینی، ابراهیم، *اسلام و تعلیم و تربیت*، بوستان کتاب قم، سال ۹۲؛
۳. امینی، ابراهیم، تربیت، دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، قم، چاپ هفتم؛
۴. اسماعیلی مبارکه، محمد، *شیوه جذب جوانان*، مرکز مدیریت حوزه های علمیه قم، سال ۹۳؛
۵. آمدی، عبدالوحیدن محمد، *غیرالحکم و دررالحکم*، ج ۴، دارالکتاب اسلامی، قم؛
۶. بهشتی، احمد، *اسلام و تربیت کودکان*، معاونت فرهنگی، تهران، سال ۷۰؛
۷. ثابت، حافظ، تربیت جنسی در اسلام، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، قم، چاپ پنجم، سال ۹۰؛
۸. چراغ چشم، عباس، *مبانی تربیت اسلامی*، انتشارات قم آثار دانشمندان، سال ۸۵؛
۹. حسنی، زهره، *تعلیم و تربیت در سیره نبوی*، مهر برقا، سال ۸۷؛
۱۰. خرازی، کمال، *انتقال تعلیم و تربیت به تعلیم و تربیت اسلامی*، نور-سیما، سال ۶۰؛
۱۱. داوودی، محمد، *سیره تربیتی پیامبر(ص) و اهل بیت(ع)*، ج ۳، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، چاپ پنجم، سال ۹۱؛
۱۲. داوودی، محمد، *تاملی در هدف تربیت اعتقادی*، انتشارات پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، شماره ثبت ۵۵۵؛
۱۳. رشیدپور، مجید، *آشنایی با تعلیم و تربیت اسلامی*، انجمن اولیا مربیان جمهوری اسلامی ایران، تهران، سال ۹۶؛
۱۴. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، *مفہدات الفاظ القرآن*، بیروت، دارالقلم، بی تا، اول؛
۱۵. سنگری، نگین، *ارزش و پاداش از دیدگاه اسلام*، قم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه؛
۱۶. سوزنچی، حسین، *گفتارهای استناد فلسفی*، شرکت چاپ و نشر بین الملل، سال ۸۶؛
۱۷. شریعتمداری، علی، *تعلیم و تربیت اسلامی*، نهضت زنان مسلمان، تهران؛
۱۸. شرفی، محمد رضا، *تربیت اسلامی*، مؤسسه نشر پنجره، چاپ دوم، سال ۸۱؛
۱۹. صاحبی، علی، *دعوت به مسئولیت پذیری*، سایه صحن، تهران، چاپ دوم، سال ۹۵؛
۲۰. طباطبایی، محمد حسین، *المیزان*، ج ۱۹، مؤسسه الاعلمی مطبوعات، بیروت؛
۲۱. عرسان کیلانی، ماجد، *فلسفه تربیت اسلامی*، ج ۲، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه؛

۲۱. علی اکبری، راضیه، سبک زندگی قرآنی ، هاجر، سال، ۹۴؛
۲۲. فرهادیان، رضا، مبانی تعلیم و تربیت در قرآن و احادیث، دفتر تبلیغات اسلامی، قم، ۱۳۷۸؛
- ۲۳..... مبانی تربیت و شاخصه های مهم در برنامه ریزی مدارس دینی، فرهنگی تربیتی توحید، سال ۸۲؛
۲۴. فقیهی، علی نقی، تربیت جنسی، دارالحدیث، قم، چاپ پنجم، سال ۹۱؛
۲۵. فراهیدی، خلیل بن احمد ،العین، قم، هجرت، بی تا ، دوم، ج ۸؛
۲۶. قائمی، علی، نقش مادر در تربیت، مرکز مطبوعاتی دارالتبیغ اسلامی ، قم؛
۲۷. کلینی، محمدبن یعقوب، الکافی، ج ۱، قم، مجتمع منتشران، چاپ دوم، سال ۹۲؛
۲۸. مطهری، مرتضی، تعلیم و تربیت در اسلام، صدرا، تهران، چاپ ۸۲، سال ۹۲؛
۲۹. مجلسی، محمد باقر، بحارالنوار، ج ۱، دارالحیا، بیروت؛
۳۰. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، ج ۲۳، دارالکتب الاسلامیه، تهران، سال ۸۰؛
۳۱. ملکی، حسن، خانواده و فرزندان، انجمن اولیاء و مربیان، سال ۸۰؛
۳۲. مقداد، یالجن، جوانب التربیه الاساسیه، بی نا؛
۳۳. محمدی مقدم، فرید، درسنامه عفاف، اعتقاد ما، مشهد، سال ۹۴؛
۳۴. یوسفیان، نعمت الله، تربیت دینی فرزندان، ج ۱، زمزم هدایت، قم، سال ۸۶؛

مقالات

۱. اعرافی، علیرضا، مقاله فقه تربیتی/تربیت خانوادگی، شماره ثبت ۲۲۴۱، ۲۰۰۱، مؤسسه اشراق و عرفان، سال ۱۳۸۹_ ۱۳۹۰.